

*A Lélek ünnepén
A Lelket lesem én.*

A Lelket, amely több, mint költemény.

A Lelket, amely sosem volt enyém.

A Lelket, amely sosem lesz enyém.

A Lélek ünnepén

Szomorún zendül egyetlen igém:

"Hogy születhetik újjá, aki vén?"...

(Reményik Sándor)

BAJNOK DÁNIEL

HÁROM ÉV? – PÁL APOSTOL ARÁBIAI ÚTJA

Két damaszkuszi tartózkodás

Annyi mindenestre egyértelműen kiderül az ApCsel beszámolóiból, hogy látomása során Pál elveszítette a látását. Ezután Damaszkuszba ment, ahol hamarosan találkozott a keresztényekkel. Egy Ananias nevű tanítvány (*mathétés*) meggyógyította, mire rögvest megkeresztelkedett. Ebben a pillanatban a keresztények elpusztítására felelködött Pált mintha kicserélték volna. Amilyen lankadatlan volt mindaddig Jézus tanítványainak üldözésében, ugyanolyan ügybuzgalommal lát hozzá új életéhez – az első perctől fogva. Az ApCsel 9. fejezete világosan leírja, hogyan történik mindez:

- 19b *Néhány napig ottmaradt Damaszkuszban a tanítványokkal,*
- 20 *és máris tanította a zsinagógákban, hogy Jézus az Isten Fia.*
- 21 *Akik hallgatták, mind megdöbbenek, mondván: "Hát nem ez tört veztükre Jeruzsálemben azoknak, akik ezt a nevet segítségül hívják? Ide is nem azért jött, hogy bilincsbe verve a főpapok elé hurcolja őket?"*
- 22 *Saul azonban mind határozottabban lépett fel, s mert azt bizonyította, hogy Jézus a Messiás, zavarba hozta a damaszkuszi zsidókat.*
- 23 *Amikor már jó idő eltelt, a zsidók megállapodtak, hogy megölik.*
- 24 *Saulnak tudomására jutott szándékuk. Éjjel-nappal szemmel tartották még a kapukat is, csak hogy eltehessék láb alól.*
- 25 *A tanítványai azonban kiszöktették éjszaka, kötéllel leengedték a falon át egy kosárban.*
- 26 *Amikor Jeruzsálemben ért, a tanítványokhoz akart csatlakozni, de mind féltek tőle, nem hitték el, hogy tanítvánnyá lett.*

A damaszkuszi eseményekről ez a legrészletesebb ránk maradt beszámoló. Az 22. fejezetében olvasható megtérés-történetben Pál csak annyit mond a látomása utáni damaszkuszi tartózkodásról, hogy Ananias meggyógyította, és felszólította, hogy tanúskodjon mindenki előtt arról, amit látott és hallott (ApCsel 22,15.). A következő mondata már a jeruzsálemi eseményekről szól. A 26. fejezet leírása pedig csak arról tájékoztat, hogy a látomás után Pál elsőként a damaszkusziaknak hirdette az evangéliumot¹, majd a jeruzsálemieknek, majd szerte egész Iudaeában, végül a (nem zsidó) népeknek, azaz a pogányoknak.

XVII. évfolyam 5. szám

2010. május

TARTALOM:

A Koinónia régebbi számai elérhetők: www.bulanyi.hu

Bajnok Dániel, Három év?...	1681
Garay András, 11. Stáció...	1685
Jézsó Tamás, Egy csapatban	1686
Jézsó Tamás, Felhívás	1686
Faragó Ferenc, Az unalom metafizikája	1687
Simonyi Gyula, A vallások és az egyházak...	1688
Sarló Csaba, Kik az igazi felelősök...?	1690
HVSzSz, Mi szükséges boldogságunkhoz?	1692
Köves Somló, Van-e helye Istennek a...	1692

Szerkesztőség: Bulányi György, 1052 Bp., Piarista köz 1. V./505.

«Az emberi elköteleződés folyóirata – családjunkért, nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»

Elérhetőség: bulanyi@freemail.hu, 06-1-48644-62; faragoferi@gmail.com, 06-20-9872-982

A fentiek ismeretében megállapíthatjuk, hogy Pál damaszkuszi megtérésétől a jeruzsálemi látogatásig az alábbi pontokban foglalható össze az apostol tevékenysége az ApCsel 9. fejezete alapján:

- 1) Damaszkuszban meggyógyult és megkeresztelkedett (18–19.).
- 2) Rögton (*euthéós*) hirdette a damaszkuszi zsinagógákban, hogy Jézus az Isten fia (20.).
- 3) Sokan csodálkoztak a hallgatói közül (21.).
- 4) Egyre határozottabb lett, és azt bizonygatta (*syμβιβάζον*) hogy Jézus a Krisztus, azaz a Messiás (Felkent) (22.).
- 5) Zavarba hozta a zsidókat, akik sok nap után megállapodtak, hogy megölik (22–23.).
- 6) Pál tudomást szerzett tervükről, és tanítványai² egy éjjel kalandos körülmények közt megszöktették (24–25.).
- 7) Jeruzsálemben ért (26.).

E koherensnek tűnő eseménysorba vajon hol illeszhető be a Gal. 1,17-ben említett arábiai út? Milyen metszéspont mentén lehet kettéosztani a damaszkuszi eseményeket? Sajnos a Galata-levél nem ad biztos fogódzót, hiszen Pál megjegyzése („majd ismét visszatértem Damaszkuszba”) csak azt teszi kétségtelenné, hogy két damaszkuszi tartózkodás volt az apostol életében, amelyek közül az egyik

megelőzte, a másik pedig követte az arábiai utat. Ezen kívül más eseményről nincs tudomásunk, amely beékelődhetett a damaszkuszi időszakba.

Két olyan pillanat kínálkozik, amikor az apostol Arábiába távozhatott. Az első a fenti eseménysor 3. pontja, azaz ApCsel. 9,21 után. Korábban biztosan nem, hiszen Lukács szerint gyógyulása és keresztkelése után rögtön (*eutheós*) hirdetni kezdte tanítását a zsinagógákban. Ha ez így van, akkor feltételezhetjük, hogy Pál, miután megdöbbenett a zsinagógákban összegyűlő zsidókat, szabad akaratából hagyta ott a várost, hogy Arábiába induljon, és a 4. pont (ApCsel. 9,22.) már az Arábiát megjárt Párról szól. Ebben az esetben talán az apostol megerősödésének (*mallon enedynamuto*) is köze lehet az arábiai intermezzóhoz. A 4–6. pontok (ApCsel. 9,22–25.) a második damaszkuszi időszak eseményeire vonatkoznak. A modern szakirodalom elsöprő többsége véli úgy, hogy ez az első feltételezés a helytálló, és a "már jó idő eltelt" (*epilérunto hémerai hikanai*) (ApCsel. 9,23.) Lukács leírásában arra utal, hogy a damaszkuszi zsidókkal való összeütközés már egy későbbi időszakra, azaz Pál második damaszkuszi tartózkodására vonatkozik.

A 6. pont lehet a másik pillanat, amikor Pál Arábiába indulhatott. Távozását ez esetben menekülésként kell értelmeznünk, hiszen ekkorra már annyira forróvá vált a lába alatt a talaj Damaszkuszban, hogy a tanítványoknak kellett leengedniük őt egy kosárban a falon át, az éj leple alatt (ApCsel. 9,25.). Ha így történt, akkor viszont semmit sem tudunk Pál második damaszkuszi tartózkodásáról. Ez erős érvnek tűnik az első változat mellett, ám még nem elegendő, hogy teljesen elveszük a másodikat. Az arábiai útnak sem találjuk nyomát az ApCsel-ben – miért volna hát merész ugyanezt feltételezni a második damaszkuszi tartózkodásról? De vajon miért tért vissza Pál később a városba, ahol korábban az életére törtek? Nos, más esetekben is előfordult, hogy az apostol működése olyan indulatokat váltott ki a hallgatóságából, hogy megakarták gyilkolni. A legismertebb példa erre Jeruzsálem, ahol első látogatásának szintén az vetett véget, hogy egy ellene tervezett merénylet szándéka a fülébe jutott.³ Ennek ellenére később még többször járt a városban. Bár e második feltételezést, azaz a 6. pont után következő arábiai út hipotézisét kevesen képviselik a modern szakirodalomban⁴, hiba volna kizárni az ApCsel és a Gal kombinatív értelmezésének ezt a módozatát.

A két damaszkuszi időszakhoz szolgált érdekes adalékot Pál önéletrajzi jellegű megjegyzése a korinthosiaknak írt második levelében (2Kor. 11,31–33.):

31 *Isten, Urunk Jézus Atyja, aki mindenkor áldott, tudja, hogy nem hazudom.*

32 *Damaszkuszban Aretas király helytartója őriztette a damaszkusziak városát, hogy elfogjon,*

33 *s egy ablakból kosárban bocsátottak le a falon, így menekültem ki a kezéből.*

Nyilvánvaló, hogy Pál az ApCsel. 9,25-ben is elmesélt kalandos szökést írja le: amikor Damaszkuszban veszélybe került az élete, a falon egy fonott kosárban leeresztették őt, és így menekült meg. A lukácsi szöveggel azonban éles ellentétben áll az apostol életét fenyegető erő. Az ApCsel. 9,23 szerint a zsidók határozták el, hogy megölik, míg az imént idézett levélrészlet szerint egy Aretas nevű király helytartója (*ethnarchés*) figyelte a várost, hogy elfogja őt. Vajon a zsidók törtek az apostol életére, vagy Aretas helytartója?

Aretasnak ekkoriban a Iudaeától (és Damaszkusztól is) délre eső Nabateus Királyság uralkodóját nevezték. A korabeli zsidó szóhasználatban araboknak nevezték a

nabateusokat⁵, akik IV. Aretas király uralkodása (Kr. e. 9/8-tól Kr. u. 39/40-ig) idején ellenőrzésük alatt tartották az egész Sinai-félszigetet, az Arab-sivatag egy részét és a Holt-tengertől keletre fekvő városokat is. Ha hitelt adhatunk Pál szavainak, akkor arra kell következtetnünk, hogy az apostolt a nabateus király damaszkuszi megbízottja akarja letartóztatni – de vajon miért?

Kétféle választ valószínűsíthetünk: vagy azért üldözi a helytartó Pált, mert ura, IV. Aretas erre utasítja, vagy azért, mert valami olyat tett Damaszkuszban, ami a helytartót ellene ingerelte. Ha az első választ tartjuk valószínűbbnek, akkor azzal az előfeltevéssel kell dolgoznunk, hogy az apostol ekkorra (=ApCsel. 9,23–25., illetve 2Kor. 11,32.33.) már megjárta Arábiát, ahol valami ok folytán összeütközésbe került IV. Aretasszal. Így Pált nem damaszkuszi zsinagógabeli működése és a zsidók haragja, hanem a nabateusok királyának akarata folytán akarták elfogni. A csodás menekülés okát tekintve viszont szembe kerül egymással az ApCsel és a 2Kor, és egy nagyjából érthető vallási konfliktus helyett valamilyen rejtélyes politikai motivációt (ti. Aretas király bosszúját?) kell feltételeznünk Pál menekülése mögött.⁶

A másik feltevés megengedőbb: azért üldözték Pált, amit Damaszkuszban tett. Ez a változat könnyen hozzáigazítható az ApCsel elbeszélésehez: Pál ugyanis azt hirdette a zsinagógákban, hogy Jézus a Messiás (ApCsel. 9,22.), és ezzel annyira feldühítette a helyi zsidókat, hogy azok nemcsak egyszerűen összebeszéltek, hogy megölik (ApCsel. 9,23.), hanem be is vonták tervükbe (megvesztegették?) a nabateus király damaszkuszi helytartóját, hogy tartsa szemmel a kapukat (ApCsel. 9,24.) és őriztesse a várost (2Kor. 11,32.). Így a zsidók a helytartó segítségével remélték letartóztatni Pált. Ez a lehetőség nem zárja ki azt sem, hogy az apostol a fentebb vázolt 6. pont (ApCsel. 9,25.) után indult Arábiába, hiszen valójában őt nem a nabateusok üldözik, hanem „csak” saját népe mozgat meg mindet követ letartóztatása érdekében.

Mint láthatjuk, a fenti kérdések eldöntésénél rendre feltételezésekre és következtetésekre kell támaszkodnunk, és egyik változat sem bizonyítható filológiai módszerekkel. Mégis, mivel Aretasszal való összeütközésére semmilyen forrás nem utal, valószínűbbnek tűnik az a feltevés, hogy a zsidók nyomásának engedve akarta letartóztatni őt a damaszkuszi helytartó. Korántsem biztos tehát, a Galatavéből ismert arábiai út okozataként áll elő a damaszkuszi vészhelyzet, amelyből a tanítványok segítsége menti ki az apostolt – hiszen ez a vészhelyzet meg is előzhette az arábiai utat.

Az út lehetséges okai és kronológiája⁷

Pál arábiai útjával kapcsolatban gyakran merül fel a „három év”, mint az út időtartama. Be kell látnunk azonban, hogy az időrend megállapításául rendelkezésünkre álló egyetlen támasz, a Gal. 1,15–18 nem nyújt biztos fogódzót, mert bár azt nagy biztonsággal elfogadhatjuk, hogy a „három évvel később” (*epeita meta tria eté*) kitétel a megtéréstől Jeruzsálemig eltelt időszakra vonatkozik, azt nem tudjuk, hogy ebből mennyi esik az előző fejezetben tárgyalt két damaszkuszi tartózkodásra és mennyi a közbeékelődő arábiai útra. A Pállal foglalkozó szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy alapvetően kétféle álláspont létezik az arábiai út kronológiájával kapcsolatban: ezeket leegyszerűsítve nevezhetjük hosszú-Arábia és rövid-Arábia kronológiáknak. Az előbbi álláspont képviselői hosszabb, többéves arábiai tartózkodást és két aránylag rövid damaszkuszi időszakot feltételeznek, míg az utóbbi hívei úgy vélik, hogy Pál az idő nagy részét Damaszkusz városában töltötte, és csak egy rövid időre ment át Arábiába.

E fenti két álláspont közül a hosszú-Arábia számít hagyományosnak, legalábbis ezt az értelmezést látszik elfogadni katolikus szakirodalom döntő többsége.⁸ Az ApCsel. 9. fejezetének ide vonatkozó részében szereplő időhatározók nem valószínűsítenek hosszú Damaszkuszi tartózkodást: egyrészt azt olvassuk, hogy gyógyulása és keresztkedése után az apostol rögtön (*eutheós*) hirdette, hogy Jézus az Isten fia (ApCsel. 9,20), másrészt pedig azt, hogy sok nappal később (*eplérunto hémerai hikanai*⁹) a zsidók elhatározták, hogy meggyilkolják (ApCsel. 9,23). Ha pedig a damaszkuszi látomás és a jeruzsálemi látogatás között három év telt el, és ebből csak rövid időt töltött Pál Damaszkuszban, akkor világos,¹⁰ hogy a három esztendő nagy részét Arábiában töltötte.

Az első határozott támadás a hosszú-Arábia elmélet ellen 1897-ben érkezett: J. W. McGarvey egy rövid tanulmányában¹¹ rámutatott, hogy Pál maga semmit nem mond arábiai utazásának időtartamáról a Galata-levéiben¹², az ApCsel. 9,20–22 leírása azonban egyértelműen arra utal, hogy az apostol hosszan időzött Damaszkuszban, mire magára haragította a helyi zsidókat. Azt is nyilvánvalónak tartja, hogy az arábiai utazás a fenti 3. pont (ApCsel. 9,21) után illeszthető be az eseménysorba. McGarvey ezért meglehetősen vehemenciával támadja a hároméves arábiai tartózkodás elméletét: „Let us hear no more, then, of Paul spending three years in Arabia.”¹³

A 20. században aztán igen sokan¹⁴ csatlakoztak McGarvey álláspontjához, és felhívták a figyelmet arra, hogy a „három év múlva” időhatározó összességében a damaszkuszi látomás és a jeruzsálemi látogatás közti időszakra vonatkozik. E három év java részét pedig Pál akár Damaszkuszban is tölthette, Arábia pedig csupán egy rövid szakasz volt az életében. Sokan tehát a rövid-Arábia álláspontjára helyezkedtek. A legtöbb lexikon¹⁵ azonban agnosztikus álláspontot képvisel e kérdésben, és megjegyzi, hogy semmit sem tudunk Pál apostol arábiai útjának időtartamáról, amely így a pár naptól a három évig bármennyi ideig tarthatott.

A páli relatív kronológiát meghatározó három évvel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy az ókori időszámítás módszere szerint ez aligha jelenthetett a mi fogalmaink szerint három kerek esztendőt – sokkal valószínűbb, hogy valójában inkább csak kettőt jelölt. Több szerző is rámutat arra, hogy az ókorban három évnek nevezett időtartamot valójában úgy számították, hogy a jelen évből hátralevő (bármekkora) időszakot egy évnek tekintették, csakúgy, mint az utolsó évből eltelt időt is. A „három év múlva” tehát így értendő: 3 év = x + 1 + y, ahol az x a folyó évből hátralevő időt, az y pedig a nevezett későbbi eseményig az adott évből eltelt időt jelöli. Ugyanezzel a számítási móddal találkozunk, amikor Jézus harmadnapra történő feltámadásáról¹⁶ beszélünk: noha Nagypéntek délutánjától Húsvétvasárnap hajnalig nem telik el több másfél napnál, a bibliai értelmezés szerint ez az x + 1 + y nap három napként értelmezendő. A fentiekre hivatkozva ma több kutató azt tartja valószínűnek, hogy az apostol által említett három éven valójában két évet kell értenünk.¹⁷

Az arábiai utazás célját tekintve kétféleképpen vélekedik a szakirodalom: a kutatók egyik része úgy tartja, hogy Pál térítési céllal ment Arábiába, míg mások azt gondolják, hogy a csendes készülődés időszaka volt ez számára – itt készült föl az előtte álló, embert próbáló apostoli pályafutására, a missziós utakra, vagy éppen rendezte gondolatait, hogy lecsillapodjék benne a damaszkuszi látomás sorsfordító istenélménye.

A térítő szándékú arábiai út képviselői azzal érvelnek, hogy Pál látomása és gyógyulása után nyomban prédikálni kezdett Damaszkuszban is – nincs tehát okunk kételkedni abban, hogy ugyanezt tette Arábiában is. Az arábiai misszióknak azonban semmilyen nyomát nem találjuk (azaz nem alakul ottani keresztény gyülekezet), és ezt a tényt a kutatók egy része úgy értelmezi, hogy Pál nyilván csak rövid időt töltött ott, ezért valószínű, hogy csak néhány Damaszkuszhoz közel fekvő várost keresett fel, és missziója végül kudarcba fulladt.¹⁸ Egy esetleges hosszabb arábiai térítőútnak pedig az a szokás mond ellent, hogy az apostolok Jézus utasításának megfelelően kettesével jártak (Mk. 6,7.), és ehhez a szokáshoz a későbbiekben Pál is tartotta magát.¹⁹

Mások úgy látják, lélektanilag érthető, hogy Pálnak igénye támadt gondolatai rendezésére, mielőtt nekilátott volna apostoli munkájának, hiszen Jézus is elvonult a pusztába, mielőtt elkezdte nyilvános működését Galileában.²⁰ Azt azonban talán felesleges is volna bizonygatni, hogy mennyire valószínűtlen azt feltételezni, hogy három éven át elmélkedett, mielőtt visszatért Damaszkuszba. Az Újszövetségből kirajzolódó Pál aktív, urbánus közegben otthonosan mozgó és azt kereső ember lehetett.²¹ Ha Jézus mintegy negyven napig volt a pusztában, akkor Pál nem bírhatott ki három évet. Martin Hengel ráadásul azt is megjegyzi, hogy a Galata-levéiben nem az szerepel, hogy elment a pusztába (*eis tén erémon*), ahogy Jézus tette, hanem Arábiába (*eis Arabian*), ami azt valószínűsíti, hogy hosszabb útra indult, és nem csak a Damaszkusz-környéki elhagyott vidékre vonult vissza.²²

Az elmélkedési célzatú utazást feltételező csoportba tartozik N. T. Wright értelmezési kísérlete is.²³ Wright szerint Pál a zsidó farizeusok radikális shammaita szárnyához tartozott, és arábiai útjával az ószövetségi Illés próféta mintáját követte. Illés a Baál-papok lemészárlása után a Sinai (Hóreb)-hegyen húzódott meg, majd az Úr szavának biztatására és az ő utasításainak végrehajtására útnak indult, hogy újult erővel induljon vissza – *Damaszkusz felé* (1Kir 19,15.). Wright párhuzamot von a keresztényeket üldöző Pál és a Baál papjait legyilkoló próféta között. Ahogy Illés is erejét veszítve elbújik a Hóreb barlangjaiban, úgy húzódik vissza a látomástól összetört Pál is, majd visszatér Damaszkuszba, hogy érvényt szerezzen mindannak, amit magányában az Úr mondott neki.

A Nabateus Királyság

Már korábban utaltam rá, hogy az arábiai út földrajzi célpontja a *nabataioi*-nak nevezett sémi arab nép országa lehetett, amely fénykorát élte IV. Aretas király uralmának csaknem fél évszázada alatt (Kr. e. 9/8-tól Kr. u. 39/40-ig).²⁴ A szicíliai Diodóros még nem tartotta sokra a nabateusok országát a Kr. e. 1. században: „egy olyan földet lankak, amely sivatagos és vízben szegény, és csak egy kicsiny része terem gyümölcsöket. Rablók módjára élnek: gyakran lerohanják és fosztogatják a környező vidékeket, és harcban igen nehéz legyőzni őket.”²⁵ Egészen más képet fest azonban az arabokról Strabón a Krisztus születése körüli időszakban. Tanúsága szerint a nabateusok igen jól szervezett államot hoztak létre, melynek központja az egyik leghíresebb ókori romváros, Petra volt. Strabón így ír róluk:

A nabateusok fővárosa az ún. Petra; ez ugyanis egy különben lapos és sík helyen fekszik, de sziklaktól van körülvéve... Az uralkodójuk mindig a királyi család valamelyik tagja, a királynak a helyettese az egyik barátja, akit testvérének nevez. A kormányzatuk nagyon jó. Kortársunk, Athénodóros bölcselő, aki járt Petrában is, csodálkozva beszélt róluk; sok római és sok egyéb ott tartózkodó idegent talált náluk; azt látta, hogy az idegenek gyakran pereskedtek

egymással és a bennszülöttekkel, de a bennszülöttek egymást soha sem panasztolták be, hanem teljes békekességgel éltek egymással.²⁶ (16,4,21.)

Strabón leírása alapján láthatjuk, hogy Petra, a Nabateus Királyság fővárosa igen forgalmas hely volt, ahol számos idegen megfordult, ám az is kitűnik, hogy Petra még nem régóta számított ennyire közkedvelt helynek: Athénodórosnak feltűnt, hogy a városban sűrűülő idegenek és a helyiek viselkedése látványosan eltér egymástól. A nabateusok még nem vették át a rómaiak és talán más hellénizált népek pereskedő szokásait.

Korszakunk, azaz a 30-as évek nabateus történelmére vonatkozóan Iosephus tájékoztat.²⁷ Ekkoriban háború tört ki IV. Aretas nabateus és Héródés Antipas júdeai király között. Antipas ugyanis megcsalta a feleségét, IV. Aretas leányát, az unokahúgával, Héródiasszal. Amikor Aretas leánya tudomást szerzett arról, hogy ura megígérte Héródiásnak, hogy feleségül fogja venni, az apjához menekült. Valószínű azonban, hogy ez csak ürügyül szolgálhatott a háborúra, annál is inkább, mert Iosephus szerint a fegyveres konfliktusra csak évekkel később került sor. A valódi ok egy vitatott terület hovatartozása lehetett, amely korábban a 34-ben elhunyt Philippos (Héródés Antipas testvére) birtokában volt.²⁸ A valamikor 34 és 36 között zajló összecsapásban Aretas bizonyult erősebbnek, a legyőzött Antipas azonban Tiberius császárhoz fordult segítségért. A princeps nem nézte jó szemmel a birodalom határvidékén folyó össze-csapást, és megbízta Vitellius syriai procuratort, hogy legióival büntesse meg a nabateusokat, és hozza elé Aretast élve vagy halva. Tiberius 37 márciusában bekövetkező halála mentette meg Aretas életét, mert a princeps halálhírére visszafordultak a támadásba lendülő syriai csapatok.

Mivel Pál apostol arábiai útját is nagyjából a 30-as évek közepére szokás datálni, azaz a nabateus-zsidó konfliktus időszakára, Martin Hengel felvetette, hogy Aretas és Antipas háborúja (és különösen Vitellius támadása) hatással lehetett az apostol arábiai tartózkodására is – netán éppen ez vetett véget neki.²⁹ Ezt megerősítő érvként éppen a fentebb idézett 2Kor. 11,32-t szokás felhozni, azaz maga Aretas király nyúl Pál után Damaszkuszban, miután az már távozott Arábiából. Más forrás azonban nem erősíti meg ezt a feltételezést – ráadásul a nabateus király fennhatóságának damaszkuszi kiterjesztéséről erre a korszakra vonatkozóan nyugtalanítóan keveset tudunk. Pál második korinthusi levele ugyanis az egyetlen forrás, amely azt állítja, hogy IV. Aretas Damaszkusz ura volt. Ennek igazolására elég volna egy Damaszkuszban talált Aretas-veret, azonban semmilyen numizmatikai lelet sem tanúsítja a nabateus fennhatóságot.³⁰

A múlt századi régészeti feltárások jelentős mértékben gazdagították ismereteinket a nabateus kultúráról. A nabateusok letelepedés előtti, nomád korszakából származó napisten (Īdū Sharā – 'a Hegyek Ura') a hellénisztikus korban szinkretizálódott, és Zeusszal, illetve Dionysossal kezdték azonosítani: ezt tanúsítja a hellén attribútumok megjelenése a pénzvereteken és a szobrokon is.³¹ Hasonló a helyzet Atargatisszal, az ősi sémi termékenység-istennővel is. De nem csak a szinkretizmusban mérhető le a nabateusok hellénizmusa, hanem különösképpen az építészetben: a korábban a római hódítás (Kr. u. 106) utánra keltezett petrai kolostorról és a híres kincstárról kiderült, hogy IV. Aretas király uralkodásának idején épültek.³² A halott-kultusz Strabón

által sugallt hiányát³³ határozottan cáfolja a nabateus uralkodók sziklába épített síremlékeinek díszes homlokzata.³⁴ A görög mintára épített színház eredeti formájában pedig még korábbra, Kr. e. 33-ra datálják.³⁵ Nem csoda, hogy G. W. Bowersock *Roman Arabia* című monográfiájában „cosmopolitan place”-nek nevezi Petrát³⁶, amelyet az építészeti motívumok szintjén megjelenő hellénisztikus, egyiptomi és iráni jegyek is megerősítenek.³⁷

A Nabateus Királyság, és különösen annak fővárosa, Petra erős hellenizáció nyomait mutatja, így alighanem vonzó úti célként szolgálhatott egy ugyancsak erősen hellenizált zsidó számára, aki a kis-ázsiai hellénizmus egyik kulturális központjából, a kilikiai Tarsosból származott. Pál szülőföldjének kultúrájáról így ír Strabón:

*Az itteniek (t.i. a tarsosiak) olyan nagy vonzalmat éreznek mind a bölcsélet, mind pedig minden egyéb tudomány iránt, hogy még Athént és Alexandriát is felülmúlják és minden egyéb helyet, amelyet csak föl lehet említeni, hogy ott bölcséleti iskolák és előadások vannak. Csak annyi a különbség, hogy itt a tanulni vágyók mind belföldiek, idegenek nemigen mennek oda; d ők maguk nem maradnak ott, hanem másutt fejezik be tanulmányaikat, s utána szívesen maradnak idegenben, s csak kevesen térnek vissza.*³⁸

E sorok olvastán rögtön maga Pál juthat eszünkbe, aki talán az itt említett kitűnő iskolákban szerezte meg hellén műveltségét, mielőtt Jeruzsálembé költözött volna, hogy Gamáliél lábánál tanulja ki a zsidó hagyományokat.³⁹ Ha Strabón fent idézett leírása Pál esetében is érvényes, akkor elképzelhetünk egy harmadik célt is, amely az apostolt Arábiába vezette. Ha jogosan kételkedünk mind a missziós célban (amely szerint Pál azért ment Arábiába, hogy hirdesse az evangéliumot), mind pedig elmélkedés elméletében (ti. Pál ide húzódott vissza, hogy imádságban készüljön majdani hittérítő pályájára), akkor feltételezhetjük, hogy azért ment Arábiába, mert e hely hasonlóan hellenizált környezetet biztosított számára, mint a szülőföldje. Lehetetlen megállapítani, hogy pontosan mit csinált a nabateusok országában, de Strabón megjegyzése („az itteniek [...] másutt fejezik be tanulmányaikat”) erősíti azt a feltételezést, hogy Pál számára Petra egy sokadik iskola volt, ahová tanulni érkezett. Talán az arábiai út is hozzájárult a zsidó hagyományokról alkotott elképzeléseinek módosulásához.⁴⁰ Többé nem tartotta érvényesnek a vallási törvényeket és tradíciókat: senki sem válik istennek tetszővé a zsidó törvény által, hanem csak a Krisztusba vetett hit által.⁴¹ Arábia lehetett a hely, ahol megszületett benne ez a felismerés.

¹ Lukács (ApCsel. 26,20) beszámolója szerint valójában Pál nem evangéliumot hirdet, hanem (a szinoptikus evangéliumok mintájára) azt, hogy „térjenek meg (alakítsák át a gondolkodásukat), forduljanak az Istenhez, és cselekedjenek a megtérésükhöz méltó módon”. Pálnak a cselekedetek és a hit viszonyáról alkotott tanításának ismeretében legalábbis különös ez a leírás, amely ráadásul ellentmond az ApCsel. 9,20-22-nek is.

² Martin Hengel felhívja a figyelmet arra, hogy Pált a saját tanítványai (hoi mathétai autu) mentették meg. A páli gondolatvilágban egyébként egyáltalán nem használt mathétés szó Lukács tolmácsolásában arra utal, hogy Pálnak ekkorra már voltak követői Damaszkuszban a keresztények körében. (Hengel–Schwemer [n. 7.]: 129.) Egy alternatív olvasat szerint azonban nem szerepel a birtokos viszony: „A tanítványok azonban kiszöktették éjszaka...”

³ ApCsel. 9,29; 22,17–21. Pált elűzték Ikónionból és csaknem megkövezték Lystrában, hamarosan mégis visszatért mindkét városba, ld. ApCsel. 14,5–21.

⁴ Gecse Gusztáv – Horváth Henrik: *Bibliai kislexikon*. [Budapest], 1978: p. 177. illetve Bulányi György: *Merre ne menjek? – Hogyan lett a tarzusi Saulból Szent Pál?* Budapest, 2008: pp. 10–19.

⁵ Iosephus: *A zsidók története* I,221.

⁶ Hengel–Schwemer (n. 7.): pp. 128–129.

⁷ Pál megtérésének és működésének abszolút kronológiáját mind a mai napig nem lehet megnyugtatóan tisztázni, mert nagyon kevés megbízhatóan datálható forrás áll rendelkezésre, amelybe beilleszthető volna az NT által úgy-ahogy rekonstruálható relatív kronológia. Ezért nem az a célom az alábbiakban, hogy állást foglaljak a szakkönyvekben található, abszolút kronológiát kínáló változatok egyike mellett, hanem arra törekszem, hogy a damaszkuszi látomástól a Jeruzsálemben tett látogatásig eltelt időszak kronológiáját tisztázzam, különös gondot fordítva az arabiai tartózkodás időtartamának megállapítására. Az abszolút kronológia felállítására vonatkozó kísérletekhez ld. Schroeder, F.: *Paul, Apostle, St.* In: *New Catholic Encyclopedia*. Vol XI. (szerk. The Catholic University of America) New York, 1967: p. 2.; Lüdemann, Gerd: *Paulus, der Heidenapostel*. Bd. 1. *Studien zur Chronologie*. Göttingen 1980: pp. 272–273.; Roloff, Jürgen: *Paulus*. In: *Evangelisches Kirchenlexikon. Internationale theologische Enzyklopädie*. Bd. 3. (szerk. Erwin Fahlbusch et al.) Göttingen, 1992: p. 1089.; Suhl, Alfred: *Paulinische Chronologie im Streit der Meinungen*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II.26.2* (1995) pp. 939–1188.

⁸ A hosszú-Arábia álláspont szerepel a *New Catholic Encyclopedia* (Schroeder [n. 14.]: p. 5.) és a *Katolikus Lexikon* (Tóth Kálmán: Pál, apostol, szent. In: *Katolikus Lexikon*. III. köt. [szerk. Bangha Béla] Budapest, 1932, 475–477: p. 475.) 'Pál'-címszavában, valamint a katolikus vallástörténeti irodalomban jelentős J. Holzner Paulusában (Josef Holzner: *Paulus. Sein Leben und seine Briefe*. Freiburg, 1959²⁴. [Magyarul: Szent Pál. Ford. Fekete Antal. Budapest, 1982]: pp. 57–58.).

⁹ A hikanos a nagyszótár és a patrisztikai szótár szerint is azt jelenti, hogy 'elég, elegendő'. (Ld. a hikanos címszót az alábbi szótárakban: *A Greek-English Lexicon. With Revised Supplement*. [edd. Liddell, H. G. – R. Scott – H. S. Jones] Oxford, 1996⁹ ill. *A Patristic Greek Lexicon*. [ed. Lampe, G. W. H.] Oxford, 1961–68.) Lukács szóhasználatában azonban ez a szó gyakran 'sok, nagy' jelentésben szerepel, vö. phós hikanon – 'nagy fény' (ApCsel. 22,6); agelē choirón hikanón – 'sok sertésből álló konda' (Lk. 8,32).

¹⁰ Ld. még *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. (edd. F. L. Cross & E. A. Livingstone) London, 1974²: p. 1046.

¹¹ McGarvey, J. C.: *Those three years in Arabia*. In: J. C. McGarvey: *Short Essays in Biblical Criticism*. Cincinnati, 1910, 247–250: pp. 247–250.

¹² Vö. Lüdemann (n. 14.): p. 85.

¹³ McGarvey (n. 18.): p. 249.

¹⁴ A teljesség igénye nélkül: Maccoby, Hyam: *The Mythmaker. Paul and the Invention of Christianity*. New York, 1986: p. 105.; Haacker, Klaus: *Zum Werdegang des Apostels Paulus. Biographische Daten und ihre theologische Relevanz*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II.26.2* (1995): p. 917.; Saffrey, Henry-Dominique: *Histoire de l'apôtre Paul, ou Faire chrétien le monde*. Paris 1991. (Magyarul: Pál apostol története, avagy teyéték kereszténnyé a világot. Ford. Kisdi Nóra. Újvidék 2001.): pp. 27–28.; Murphy-O'Connor, Jerome: *Paul. His Story*. Oxford, 2004. (Magyarul: Pál története. Ford. Liska Endre. Budapest, 2007.): pp. 49–51.

¹⁵ Ld. a *The Catholic Encyclopedia* és az *Evangelisches Kirchenlexikon* Pál apostolról szóló szócikkeit.

¹⁶ Ld. Lk. 24,7.

¹⁷ Lüdemann (n. 14.): p. 83.; Hengel–Schwemer (n. 7.): p. 107.

¹⁸ Murphy-O'Connor szerint a nabateusok zsidó kémnek tekinthették az apostolt, ezért ellenségesen fogadták őt. „A fentiek alapján [...] legfeljebb egy hétre becsülném arabiai tartózkodását. [...] Ennek a nem túlságosan megfontolt vállalkozásnak az egyetlen jelentősége, hogy arra utal, Pál kezdettől fogva a pogányok misszióját tekintette fő feladatának.” (Murphy-O'Connor [n. 21.]: p. 51.)

¹⁹ Hengel–Schwemer (n. 7.): p. 109.

²⁰ Mt. 4,1–11.; Mk. 1,12.13.; Lk. 4,1–13.

²¹ Wilson, A. N.: *Paul: The Mind of the Apostle*. New York–London, 1997: p. 81.

²² Hengel–Schwemer (n. 7.): p. 109.

²³ Wright, N. T.: *Paul, Arabia, and Elijah (Galatians 1:17)* *Journal of Biblical Literature* 115.4 (1996): pp. 683–692.

²⁴ A nabateus történelem összefoglalásához ld. Höfner, Maria: *Arabien*. In: *Reallexikon der Antike und Christentum* 1 (1950): p. 575–585.; Negev, Avraham: *The Nabateans and the Province of Arabia*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II.8* (1977): p. 520–686.; Toral-Niehoff, Isabel: *Nabataioi, Nabatäer*. In: *Der Neue Pauly* 8 (2000): p. 658.

²⁵ Diodóros Sic. 2,48,1. (B. D. fordítása)

²⁶ Strabón: *Geographika* 16,4,21. (Földy József fordítása)

²⁷ Iosephus: *A zsidók története* 18,109–115.; 18,120–126.

²⁸ Iosephus: *A zsidók története* 18,106.

²⁹ Hengel–Schwemer (n. 7.): p. 112.

³⁰ Negev (n. 31.): p. 569.: „The existence of a Nabatean ruler at Damascus at this time has never been satisfactorily explained.”

³¹ Hammond, Philip: *The Nabataeans: Their History, Culture and Archaeology*. Gothenburg, 1973: p. 96.

³² Bowersock, Glen Warren: *Roman Arabia*. Cambridge–Massachusetts, 1983: p. 62.

³³ Strabón: *Geographika* 16,4,26.

³⁴ Hammond (n. 38.): p. 94.

³⁵ Hammond (n. 38.): p. 99.

³⁶ Bowersock (n. 39.): p. 61.

³⁷ Hammond (n. 38.): p. 95–99.

³⁸ Strabón: *Geographika* 14,5,13. (Földy József fordítása)

³⁹ Vö. ApCsel. 22,3.

⁴⁰ Pál világnézetében beállt gyökeres változáshoz ld. Boyarin, D.: *A radical Jew. Paul and the politics of Identity*. Berkeley, 1994: p. 31.

⁴¹ Ld. a 2. jegyzetet.

GARAY ANDRÁS

11. STÁCIÓ – JÉZUST A KERESZTRE SZEGEZIK

A Golgotára vezető út véget ért. A katonák rutinosan teszik a dolgukat. Április 3. van, péntek déli 12 óra – tehát holnap lesz a naptár szerinti évforduló. Jézus ekkor 33 éves. Ez a Jézusi kor. Aquinói Szent Tamás szerint - szép jelképként - a test szerinti feltámadáskor mindenki a 33 éves testében támad fel. A történetet ismerjük. Jézus életének utolsó három órája ez. És ebbe a három órába belesűrűsödik minden, amit ő fontosnak tartott. Ha úgy tetszik ez a kivégzés előtt az utolsó szó jogán elmondott üzenet. Ez a végső összegzés már, ha úgy tetszik egyfajta végrendelet, de mindannyiunk alapvető kérdéseire adott válasz.

Az ember első legfontosabb kérdése: milyen legyen a viszonyom a többi emberrel? Hogyan kell élni itt a földön? És Jézus válasza: „Atyám, Bocsáss meg nekik”. Mivel az Isten megbocsát az embernek, tehát az embereknek meg kell bocsátani egymásnak. Ehhez a krisztusi példához kellene minden embernek viszonyulnia, amikor bántalmak érik. Bocsássatok meg Ti is egymásnak, legyen ez a rend köztetek. Ma annyi bántás ér bennünket, családban, munkában és az élet minden területén. Jézus végrendelete az, hogy nem gyűlölettel vagy közönnyel éljétek az életeteket, hanem a megbocsátással.

Az ember második legfontosabb kérdése az, hogyan is lesz az élet után? Jézus a latornak adott szavában mondja el a választ. Aki pozitívan áll Istenhez, az az ő országába kerül. Még akkor is ha az életét a rosszal töltötte. Istennel még a leghetetlenebb helyzetben, a leghetetlenebb ember is találkozhat. Ha másutt nem a keresztfán. Nem tudom tapasztaljátok-e, de ezekben a nehéz mai időkben polarizálódik a világ. A jók jósága és a rosszak rosszasága egyre nyilvánvalóbb. És Isten dolgában is. És bennünk is,

ahogy a Máté evangélium végén olvassuk, bennünk is határozottan ketté válnak a kecskék és a juhok. A jó és a rossz. Pontosan tudhatjuk, mikor hol állunk, vagy hol álltunk.

És ott a harmadik emberi alapkérdés is: ki vagyok valójában én? A test vagyok, aki mutat lelki jelenségeket? Vagy él bennem valami Isten lelkéből, természetéből. Jézus visszaadja Atyjának, ami az övé, a Lelkét. Tehát mi nem az vagyunk aminek látszunk. Van bennünk valami, ami az Istené és mindig is az övé volt. Amit belénk lehelt és ami visszatér hozzám. Ezt azért is fontos tudatosítani, mert a test világa azt a világot teremti meg, amit ma az emberiség döntően átél.

A lét mai farkastörvényeit, a munkanélküliséget, a szegénységet és sokak számára a teljes kiszolgáltatottságot. A test börtönéből kiszabadult ember él csak igazán. Aki a lelket levágja magáról, az öncsonkítást végez. És nemcsak egy testrészt vág le, hanem lehetőségeket, élményeket, kapcsolatokat, magyarázatot az élet teljességét.

És a keresztre feszítés körülményei is beszédesek. Csak a megélt érzelmek emberei maradnak Jézus mellett. Anyja, Kleofás felesége (Kleofás a hagyomány szerint József öccse volt), tehát egy nagynéni, Mária Magdolna és János, a szeretett tanítvány. Csak azok, akiket nem érdekel vezetni, nem várnak valamit, nem üzleti partnerek, nem haverok. Tehát az igazi emberi melléállás az érzelmeken keresztül történik. Ne féljünk az érzelmektől és megmutatásuktól. Ma az érzelmi erények nagyon csökevényesek az akarati, vagy gondolati erények mellett. Kivesztek az érzelmek. Lassan a családokban a kapcsolatok üresek, formaiak lesznek. És a munkahelyekről, az utcáról mit is mondhatnánk. A szeretet kultúrája, amit Jézus elénk élt és elmondott: az érzelmek mind teljesebb megélése.

Az evangélium szerint aznap 12 és 3 között, mintegy 3 órára elsötétedett a Nap és sötétség borult a Földre. A Föld visszatükrözte azt, ami történt. Ahogy Jézus – ökeresztény megfogalmazással: a mi Napunk - hanyatlík, a fizikai Nap is hanyatlík. A Föld velünk él. Ami vele történik az figyelmeztetés is: lássuk meg a Föld jeleit. Itt az ökológiai katasztrófa árnyékába a Föld ma is visszatükrözi azt, ami történik Velünk, vagy ami a szeretet világával történik. Azaz, hogy nem működik. És így a Föld sem működik. Ami ma figyelmeztetés csak, holnap a mindennapjaink és az életünk része lesz. Ami a természetben ma történik az újra figyelmezteti az emberiséget. Térjen vissza valami új, vagy a kétezer éves régi útra. Így nem mehet tovább. 2000 éve eljött Jézus, mert ott és akkor sem mehetett tovább, úgy, ahogy a dolgok akkor és ott mentek.

És végül a függöny is kettészakadt a templomban. A Szentek Szentjét – az Isten valóságosságát ez a függöny zárta el az emberek előtt. Ez az elválasztás nem volt jó, mert az istenfogalmat manipulálni lehetett. A kettészakadt függöny a színről-színre látás világa. Persze igaz a páli mondás is, tükör által homályosan látunk. De a nagypénteki keresztre feszítésben az emberi lét alapkérdéseiben már pontosan tudjuk Isten válaszait. A 3 alapkérdésre. Azaz: ki vagyok én? Milyen legyen a viszonyom a többi emberrel? És, Mi lesz az élet után?

És ha elfogadjuk a jézusi válaszokat, megvalósulhat az Isten Országá. Miként a mennyben, úgy - itt és most - a Földön is.

JÉZSÓ TAMÁS EGY CSAPATBAN

Szeretnék beszámolni önöknek a Harmadik Világ Szegényeinek Szolgái Missziós Mozgalom budapesti focicsapatának (HVSZSZ FC) megalakulásáról.

A Mozgalom nevelési elve Bosco Szent János megelőző módszerén alapszik, melyben a szellemi és lelki nevelés mellett nagy hangsúlyt kap a testi képzés is.

A focicsapat létrehozásával azt szeretnék bizonyítani, hogy Istennek tetsző módon is lehet szórakozni és focizni, ami egyaránt szolgál testünk és lelkünk megerősítésére és szabadidőnk értelmes eltöltésére.

A foci egy nagyszerű és élvezetes játék, de mindannyiunk számára igazi „jellemiskola” is, mert a pályán levetjük minden álarcunkat és azonnal kiderül mennyire haladtunk előre a szeretet útján, mennyire tudunk uralkodni viharos érzelmeink fölött, mennyire tiszteljük ellenfelünket, mennyire tartjuk be az írott és íratlan szabályokat, egyszóval le tudjuk-e győzni önmagunkat és tudunk-e a játék hevében is Istenben élni, ahogy Don Bosco tanítja: *„Amikor játszatok emeljétek föl lelketeket az Úrhoz és ajánljátok fel szórakozásokat Istennek.”*

A tavalyi év őszén elindultunk a Katolikus Labdarugó Bajnokságban, ahol hamarosan meg is szereztük első győzelmünket. A csapatban azok a srácok szerepelhetnek, akik hétről hétre részt vesznek az edzéseken és a Mozgalom különféle programjain (tanulás, szentmise, lelki programok).

Nagyszerű tapasztalni, hogy a csapatban igazi testvérként küzd egymásért cigány és nem cigány, hiszen közös a célunk, Isten hervadhatatlan koszorúja, amelyet csak együtt nyerhetünk el.

Ezúton is szeretnék megköszönni a Mozgalom jövőinek segítségét, hogy létrejöhetett budapesti focicsapatunk!

JÉZSÓ TAMÁS FELHÍVÁS

Több mint tíz éve működik Budapesten a Magyarok Nagyasszonya Központ az Őr utcában, Józsefvárosban, ahol Isten segítségével foglalkozunk a szegény gyerekekkel. Sikerekről is be tudunk számolni, mert a hozzánk járó cigány gyerekek közül néhányan, akiknek segítséget nyújtottunk a tanulásban, szakmát szereztek, le tudtak érettségizni és el tudtak helyezkedni.

Nagy szükségünk lenne Budapest környékén kertre, földterületre, ahol a gyerekek megtanulhatnak dolgozni, egészségesen kikapcsolódni ahelyett, hogy elvesznének az utcákon. A Harmadik Világ Szegényeinek Szolgái misszionáriusai, akik megnyitották ezt a budapesti Központot, 2007-ben megépítették Cuzco mellett a Fiúk Városát 3400 méter magasan, ahol árvaház, iskola, rendház és kis szeminárium működik, köszönhetően egy hatgyermekes spanyol származású jótévőnek, aki 40 hektáros földterületet ajándékozott a Mozgalomnak, mások pedig az építkezés költségeit fizették.

Budapesten nem ekkora földterületre lenne szükségünk, hanem csak egy nagyobb kertes házra.

Isten azt szeretné, hogy legyen olyan magyar jótévő, aki érzékeny a kiszolgáltatott gyerekek problémáira, és felajánl egy házat nagy kerttel!

Giovanni Salerno atya, A Harmadik Világ Szegényeinek Szolgái Missziós Mozgalom alapítója

FARAGÓ FERENC AZ UNALOM METAFIZIKÁJA...

"A tétlenség a lélek ellensége.
Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak
testi munkával, más órákban pedig szent
olvasmányokkal."
(Szent Benedek regulája, 49. fejezet)

Az unalom fogalma végig jelen van az emberiség történetében, mégis amikor szót kell ejteni róla, szemlesütve, kicsit elítélve, önmagunkat távol tartva tőle nyilatkozunk. Pedig jelen témánk a maga nemében fontos humán neoformáció, azaz csakis az emberi viszonylatok leírásakor megjelenő fogalom. Ennek némiképpen ellentmond az etológusok – az állatok viselkedésével foglalkozó szakemberek – véleménye, amely szerint az állatok is képesek unatkozni, de csak domesztikált (házasított), formában, illetve tartós rabságban, például állatkertben. Ám az állatvilág egyetlen tagja sem ismeri az unalom fogalmát a maga természetes környezetében. És, még ha úgy tűnik is a jóllakottan heverésző oroszán vagy az erdő védett helyén álldogáló szarvas, nem unatkozik, hanem létezik, a környezetével teljes összhangban, a maga állati mivoltában. Ha ezt a teremtett mivoltot egy pillanatra is elfeledné, önön létezését szüntetné meg. Az ember viszont – hála a szabadságának – elfeledheti önön emberi mivoltát, ha úgy tetszik ki is vetkőzhetik teljes emberi mivoltából. És mily gyakran élünk is – pontosabban visszaélünk – ezen isteni szabadságunkkal. Olyannyira, hogy akár unatkozni is képesek vagyunk.

Mielőtt az unalom valamiféle meghatározásába belekezdenénk, nem árt elkészítenünk néhány gondolati síkot, amelyre ráhelyezve a témánkat, boncolgatásba kezdhethetünk. Az első gondolati sík a *hétköznapi* unalma, a második sík *filozófiai*, a harmadik *pszichológiai*, és végül, ha nagyon alapos munkát kívánunk végezni, lefektethetünk még egy úgynevezett *teológiai* síkot is.

A unalom legfelszínibb formáját Heidegger a következő példával próbálja leírni: Egy félreeső pályaudvaron vonatra várunk, mely csak négy óra múlva érkezik. Semmi sem kínálkozik, ami leköthetné a figyelmünket, unatkozunk. Állandóan az óránkra pillantunk, de az idő nem akar telni. A vonat megérkezéséig előttünk álló idő túl hosszúnak mutatkozik, hiába próbáljuk mintegy elűzni, gyorsan eltölteni az időt, ellenállásba ütközünk, az idő csak nem akar telni, késlekedik. A késlekedő idő mintegy feltart bennünket. E folyamat másik oldala az, hogy a dolgok ellenállnak minden próbálkozásunknak, hogy elüssük az időt. Üresen hagynak bennünket. Mivel a feloldódásra, tevékenykedésre, szórakozásra irányuló erőfeszítéseink lepattannak a pályaudvar közömbös és unalmas dolgairól, megtapasztaljuk az idő rejtélyes hatalmát.

A hétköznapi unalmából egy salto-mortale-val egy másfajta szintre ugorhatunk. Talán legmúltabb példája ennek Dsida Jenő lírai megnyilvánulása a *Nagycsütörtök* című versében:

*Nem volt csatlakozás. Hat óra késést jeleztek,
s a fullatag sötétben hat órát üldögéltem
a kocsárdi váróteremben, nagycsütörtökön.
Testem törött volt, és nehéz a lelkem,
mint ki sötétben titkos útnak indul
végzetes földön, csillagok szavára,*

*sors elől szökve, mégis, szembe sorssal,
s finom ideggel érzi messziről
nyomán lopódzó ellenségeit.
Az ablakon túl mozdonyok zörögtek.
A sűrű füst, mint roppant denevérszárny
legyintett arccul.
Tompá borzalom fogott el, mély állati félelem.
Körülnéztem. Szerettem volna
néhány szót váltani jó, meghitt emberekkel,
de nyirkos éj volt, és hideg sötét volt....
Péter aludt, János aludt, Jakab aludt,
Máté aludt, és mind aludtak....
Kövér csöppek indultak homlokokról,
és vigicsurogtak gyűrődött arcomon....*

A fullatag sötétben, a hétköznapi váróteremben, a várakozás, az unalom, a magány a transzcendenciába emelkedik. A kocsárdi váróteremből az alvó tanítványok képe sejlik fel. Gondoljunk csak Jézus Gecsemáné-kertbeli éjszakájára, amikor az alvó tanítványok mellett félelmesen elhagyatva már tudta, hogy átadatik az Emberfia a bűnösök kezébe. És akkor imádságában szembefordul a félelemmel, a szenvedéssel és így szól: "Keljete fel és menjünk!"

A mélyunalom, amely a jelenvaló szakadékaiban hallgatva ködként gomolyog, valamennyi dolgot, minden embert, s velük együtt önmagunkat is egyfajta furcsa közömbösségbe szorít be. Ez az unalom a létezőt a maga egészében nyilvánítja meg. Az unalomnak nincs *tárgya*, csak *alanya*: mi magunk. Az unalom, a magány és a szorongás drámai együttlétét Kierkegaard fedi fel, éli meg és tárja elénk filozófiájában. Kierkegaard az individuálisan létező vonatkozásában nem lát más feladatot (kiutat), mint a várakozást a halálra. Ez az egzisztenciálisan értelmetlen várakozás unalmas szorongató, félelmet keltő és magányt generáló is egyben. Ez a felfogás jórészt a filozófus személyiségéből, a kor hivatalos vallásából és az emberi létezés ellentmondásaiból fakad.

A pszichológia az unalomban a motiváltság hiányát látja. Nem egyforma explorációs késztetéssel (az emberi megismerő képesség motivációs alapja) rendelkezünk, más és más a kíváncsisági, érdeklődési (arousal) szintünk. Van aki nem érez túl sok késztetést, hogy megismerje az őt körülvevő világot. Itt kell megjegyeznünk, hogy a kíváncsisági szintünkre épít jórészt a reklám és a média. Egy unatkozó személy a reklám számára kiváló célszemély. Ugyanúgy járnak el a sokak által nagyon találóan elnevezett televíziós szennycsatornák, kloakák is. Az elkényelmesedett, szellemiekben elsivárosodott ember gombnyomásra kapja az ő unalmát elűző kulturális értéktelenségeket, ha kell erőszakot, ha kell bárgyúságot, ha kell trágárságot. Csak egyet ne kelljen: gondolkodnia, ráeszmélnie valamire. Ez a módszer gyártja a szellemiségében közömbös, érdeklődésében beszűkülő, az anyagi világba süllyedő ember prototípusát.

Az unalom története az időben nem túl mélyre nyúlik vissza. A technikai civilizáció, az ipari forradalom kora előtt talán ismeretlen fogalom volt. Ekkor jószerivel még nem volt idejük az embereknek az unalom üzésére, legalábbis az emberek jó részének nem. Korunk technikai vívmányai elkényelmesítik és elcsökevényesítik az embert. Kész eszközöket és kész gondolkodási paneleket, tudományos modelleket kapunk. A posztmodern társadalmi struktúrákban megjelenik a stressz és a depresszió. A kettő ugyanannak az egy dolognak más és más oldala. A fejlett ipari társadalmakban a pszichiátriai problémákkal küszködő emberek száma az egekbe szökik. A depresszió olyan szintre jut, amiből bármelyik pillanatban átfordulhat szuicidiumba. A

szociológusok értetlenül állnak a fejlett társadalmak fogyása és elöregedése (egyke, szingli, öngyilkosság, családtalanság stb.) és a harmadik világ virulenciája előtt.

Az unalom pszichoanalitikusi megközelítése (Freud) talán még mélyebbre visz problémánk megértésében. A patológiás unalom akkor következik be, amikor vannak vágyaink, azonban ezek céljai és tárgyai elnyomás alatt vannak, a tudattalanban tartózkodnak. Feszültség lép fel az ösztönös impulzusok és a beteljesületlenség között. Kívánunk, akarunk valamit, de nem tudjuk mit, így a semmittevésre kárhoztatunk és céltalan unalmat élünk át. Vagy a lelki állapotunk akár a motoros nyugtalanság (felpörgés) és a mély, már patológiás unalom között váltakozik, akár egészen rövid időintervallumon belül. Ebben a megközelítésben az unalom egy átmeneti állapot, amelyet a pusztító körülmények (várakozás, izoláltság, rosszkedvűség, bezártság stb.) tulajdonítunk. Érdekes a dologban az, hogy míg a depresszió esetében önvád a motiváló erő – így a depresszív állapotból lényegesen nehezebb „kijönni”, orvosi nyelven az állapot krónikussá válik. Addig a pusztító unalom egy akut, múló állapot.

A gyermeki unalom viszonylag ritka, ingerszegény környezetben, deprivált helyzetben is igyekszik ösztönösen „feltalálni” magát a kisgyermek. Számára bármilyen egyszerű tárgyból, eszközből lehet játékszer, ami elviselhetővé teszi számára az átmeneti unalmas szituációt. A barby-babák és a match-boxok világában már nem ilyen egyszerű a helyzet. A bőség zavara elérte a gyermeki unalom. Valahogy úgy, ahogy egy svéd gyermekvers fogalmaz:

Bélyeget gyűjtöttem.

Papa hozott egyszer egy kilót.

Azóta nem gyűjtök bélyeget.

Sartre abból az egzisztenciális nézőpontból indul ki, hogy az unalom elsősorban annak az eredménye, hogy képtelenek vagyunk igazi értelmes létet kialakítani. Az életnek nincs a priori (a tapasztalattól független) értelme, az egyén maga alkotja meg azt az életében, az életével. Minden pillanatban felelősek vagyunk azért, hogy célt válasszunk az élethelyzetünkhöz, így az unott ember mintha másra várna a tekintetben, hogy életét megtöltse értelemmel.

Ezzel egyidőben az egzisztencializmus egy új fogalmat kénytelen bevezetni, nevezetesen az *életunalom* fogalmát. Az életunalom az unalom generalizálódása, patológiássá válása, ugyanis sok-sok minden megünghető egy könyv, egy előadás egy zenemű még akár egy személyiség is, de az élet egésze nem megünghető, pontosabban nem szabadna, hogy megünghető legyen! Szabó Dezső Ady költészetében felismeri az életunalom és az életigenlés egyidejű túlcsoordulását. Így ír erről a Nyugat 24. számában, 1911-ben: *Élni, élni teljesen, korlátlanul, folyton érzett étellel: ez a romantikus ideg-szükség. Élni az életet a lehetetlen is túl. Ez a romantikus gyötrődés. Mintha ismeretlen, sokféle test-életünk még nem szegényült volna oda, mit a mai civilizált életmód megkíván. Mintha a nagy dulakodásokat, nagy kóborlásokat élt ősök nosztalgiája ébredne fel bennünk mohóbb életre. A kereszténnyé lett pogányok végtelenre vágyó lélekke korbácsolják testöket. A vallást vesztett romantikus toxikus szerekben, nőben, élet-evő bizarr szenzációkban keresi a végtelent. Összetett csodálatos betegség ez a romantikus betegség. Sokszor nem lehet tudni, hogy életunalom*

vagy az élet túlságos szomja. A világon minden korlát. Mert jóllakást, kielégülést, megszokást, fáradságot ad minden. Egyetlen egy végtelen perspektíva nyílik a dolgok mögött: az ismeretlen, a halál. Ez a halál-mámor a romantikus költészet egyik legjellemzőbb vonása. Ez a halál a toxikum, mit természetben, szépben, nőben, szenvedélyeiben keres. Mert ez a halál magába rokonít, szépet, szerelmet, mindent. Ott van minden szenzáció mélyén, minden erősebb élethullám magával hozza áhított frissességét. Úgy látszik, mintha az élet a maga sokféleségével csak énekre korlátozott, tökéletlen megjelenése, előrevetett árnyéka volna a végtelenné levésnek, a Halálnak. Inni a halált az életen át: ez a romantikusok élet-mohósága.

Mondják, hogy a játék szerepe alapvető fontosságú a felnőtté válás folyamatában, és az is hozzátehető eme állításhoz, hogy alapvető a felnőtté válás során is. A „*homo ludens*”, a játékos ember sikerrel küzd az unalom ellen. A játék egy folyamatos aktivitási szintet tart fent gyermekben és felnőttben egyaránt. A játék elmélet kapcsán szögezhetjük le azt is, hogy ha a kihívás túlzott a készségekhez mérve, szorongani fogunk és frusztráltak leszünk, ha a készségek túl jók a kihíváshoz képest, unni fogjuk a játéktevékenységet, és nem tudunk igazán mit kezdeni magunkkal.

Egy reprezentatív felmérés után a szociológusok megállapították, hogy a magukat vallásosnak illetve hívőnek tartó rétegből sokkal kevesebben kínlódnak az unalom, a depresszió, a közömbösség szindrómáival. Mi lehet az oka? Sokféle válasz elképzelhető, de ezek közül a legkézenfekvőbb a közösség inspiráló (*belelehelő, lelket belehelyező*), összetartó, összefogó ereje, amely szembe megy az unalommal, elűzi azt. Helyébe értelmes cselekedetek, feladatok egész sorát adja. A hit és az összetartozás érzése (Bokor) nem egyeztethető össze az unalom, a közöny az izoláltság mindenképpen negatív érzetével.

És mégis... az unalom mindig ott ásít a háttérben, türelmesen várja, csak várja, hogy behálózhatta áldozatát. Mint ahogy teszi ezt egy érzékeny lelkű, pszichiátriai problémákkal küszködő, némi költői vénával is megáldott emberrel, akivel szociális foglalkoztatása, nappali ellátása során kerülhettem, unalmasnak egyáltalán nem mondható, kapcsolatba:

Ablakomon halkan kaparás

az őszi esőben felém ásító unalom.

Semmire sem tudok gondolni. Egyszerűen

üres a fejem, agytekevényeim is eltekeregtek

valamerre aludni. Egyetlen szinapszisom sem tüzel.

Bármerre nézek homály, szürkesség, bárgyúság.

Lehet, hogy megbolondultam hirtelenében?!

Krokodil-agyam is teljesen kihűlt volna?

Ki kellene tátott szájjal feküdnöm egy

meleg, fehér sziklapárkányra,

nézni a fodrozódó semmit,

a feketeségben el nem

suhanó, fehér

vitórlákat.

SIMONYI GYULA

A VALLÁSOK ÉS AZ EGYHÁZAK FELELŐSSÉGE AZ ÖKOLÓGIAI VÁLSÁGBAN

Az ökológiai válságról

Mindenekelőtt be kell mutatnom az ökológiai válságot, mert annak természete és súlyossága egyáltalán nem közismert. Ökológiai válság az, amikor az ökológiai lábnyom

meghaladja az eltartó képességet. Mindkét tényező függ az adott kor és régió társadalmi, gazdasági, megélhetési, technikai viszonyaitól. Az ökológiai válság agresszivitást kiváltó zsúfoltságot jelent, és kegyetlen versengést az igényekhez képest szűkös eltartó képességért. Következésképpen egyrészt nyomor, betegség, erőszak, másrészt az eltartó képesség leromlása, ami tovább fokozza a válságot. A válságot enyhíti mindaz, ami csökkenti az ökolábnymot (pl. békességre és szerény megélhetésre nevelés, a fogyasztás ökohatékonyosságát javító tudományos-technikai fejlődés), vagy növeli az eltartóképességet (pl. a termelés ökohatékonyosságát javító tudományos-technikai fejlődés).

A válságot mélyíti mindaz, ami növeli az ökolábnymot (pl. fogyasztásra ösztönző reklámpar, szaporodást ösztönző nacionalizmus és vallások), vagy csökkenti az eltartóképességet (pl. az erdők, talajok, biodiverzitás pusztítása, a légkör és a vizek stb. szennyezése).

Az ökológiai válság kialakulása

Az emberi faj évszázaderedekig az élővilág részeként élt, kisebb ökológiai válságok csak átmenetileg alakulhattak ki az élővilágban működő fékek és egyensúlyok miatt. A természeti népeknél a túlnépesedést kulturális rendszer is fékezi. Úgy tízezer évvel ezelőtt saját természeti alapjait romboló mezőgazdálkodáshoz vezetett a megélhetési kényszer, mert a nagyon lassú népességnövekedés némely régiókban elért egy a gyűjtögető-vadászó-pásztorokodó gazdaság által már eltartani nem tudott túlnépesedést. A földműves Káin túlnépesedése miatt terjeszkedni kényszerült, megölte az adott területből pásztorkodással csak kisebb eltartóképességet kicsikarni tudó Ábelt. A saját természeti alapjait romboló mezőgazdaság természeti bőségből sivatagot csinál (pusztítja az erdőt, a talajt, az élővilágot). Az önromboló mezőgazdaság sokkal több robotolást kíván, mint a gyűjtögető-vadászó-pásztorokodó megélhetés, vetéstől aratásig birtokolni is kell a földet. Így erősen megnő a munkaerő és véderő igény. Beindult a népesedési, gazdasági, fegyverkezési verseny egymást hajtó spirálja. A 18. századtól a népeségrobbanás minőségileg új korszakot nyitott az addig csak regionális túlnépesedés korához képest. Az emberiség évezredekig szinte-vízszintes népesedési görbéje szinte-függőlegesbe fordult. Mára a jelenlegi értelemben vett történelem véget ért, a Föld túlterhelődött, eltartó képessége leromlik, a civilizációs összeomlás elkerülhetetlennek látszik, csupán a lezuhanás és a kényszerleszállás közt választhatunk. A népeségrobbanás közvetlen oka a féleszű keresztény/európai egészségügyi paradigma, amely a fosszilis energiabőséget alkalmazva az utóbbi két és fél évszázadban egyre sikeresebb a halálszabályozásban, de ugyanakkor nem törődik a fogamzásszabályozással. Emögött a tízezer éve hatalmi érdekeket szolgáló „Humániás paradigma” áll, amely szerint az emberi életből sosem elég: kell az olcsó munkaerő és élőrő a hatalmi gépezetnek, márpedig csak az az olcsó, amiből túltermelés van - a fölösleget pedig némi társadalmi nyugtalanság kíséretében úgyis elviszi a nyomor, a betegség és az erőszak. A Humániás paradigma gyakorlatában a családtervezés a jómódúak kiváltsága, és a szexuális ösztön minden erejét (a termékenység nélküli szex különböző formáinak, sőt már a szexualitásról való ismeretszerzésnek a jogi, vallási, tömegpszichológiai tiltásával és büntetésével) a túlnépesedés erőtetésére törekszenek felhasználni. A

Humániás paradigma önpusztító voltát hasonlíthatjuk a győzedelmes napóleoni meneteléshez az orosz pusztán, amikor minden dicsőséges lépés előre csak még szörnyűbbé tette a visszavonulást, az összeomlást.

A humánus paradigma ezzel szemben emberi jogi alapon áll. A jövő generációk jogait védi, kezdve a legalapvetővel: minden gyermeknek joga, hogy kívánt, mégpedig nem anyagi, vallási, nemzeti, politikai, katonai, gazdasági érdekek miatt, hanem önmagáért kívánt gyermekként foganjon meg, felkészült, szerető szülőkhöz, oly helyen és korban, ahol elegendő eltartó képesség várja. Hogy ez megvalósulhasson, minden ember számára biztosítani kell a jogot, a tudást és az eszközöket, hogy megelőzhesse a nemzéseket, amelyeket szándéktalanul követne el. A családtervezés alapvető emberi jog, amelynek kivívásában támogatni kell a szegényeket és a tudatlanságban hagyott serdülő generációt. A családtervezés a nyomor, erőszak és környezetpusztulás elleni küzdelem leghatékonyabb eszköze.

A vallások szerepe és felelőssége az ökológiai válságban

Elsősorban a kereszténységről, azon belül is a katolicizmusról beszélek, de e gondolatok értelemszerűen többé-kevésbé alkalmazhatók más egyházakra és vallásokra is. Az ökológiai válság szempontjából legfontosabb kérdést nézve a családtervezés a katolikusoknál is jobban hiányzik az iszlám és a hinduizmus világában (hozzátéve, hogy jó példák e vallások köreiből is vannak, pl. Irán családtervezési programja Khomeini után). Európában különösen az iszlám vallás népesedési folyamatokban játszott szerepének van jelentősége.

Szerencsére a népeségrobbanás megszüntette a hatalmas igényt a túlnépesedés erőtetésére, így a vallások elvesztették ezirányú kiszolgáló szerepüket (a robbanó népességű Európában már a 19. század folyamán, globálisan a 20. század második felében, ahogy a népességnövekedést keveslő kormányok is elfogytak). Sajnos csak lassan tudnak kimászni a tőlük ugyan eszmeileg teljesen idegen, mégis szervezeti és gyakorlati működésüket erősen beszenyező és meghatározó „Humániás paradigma” alól, így gyakran nem a megoldás, hanem a probléma részei.

A legfeltűnőbb példa a ruandai társadalmi összeomlás 1994-ben, amikor pár hónap alatt nyolcszázézer ember halt meg a mindenki mindenki elleni harcban. Noha a felszínes magyarázatok tuszi-hutu ellentétekről szóltak, Jared Diamond az Összeomlás c. könyvében részletesen kimutatja, hogy a csak hutuk lakta vidékeken is dúlt a harc és rengeteg családon belüli gyilkosság történt. Mivel négy évtized alatt a népesség megháromszorozódott, a családi földek annyira elaprózódtak, hogy 1994-re már a lakosság 40%-a nem jutott hozzá a minimális kalóriabevitelhez, azaz szó szerint éhezett. Az akkor hétmillió kis közép-afrikai ország ma már tízmillió fölött jár. A lakosság 57%-a katolikus, 37% protestáns, 5% muzulmán. Miután a parlamenti helyek felét (épp az összeomlás hatásaként is) nők szerezték meg (a világon a legjobb arány!) és a katolikus klérus az összeomlásban játszott szerepe miatt háttérbe szorult, a családtervezési programoknak köszönhetően már csak 530 gyermeke születik száz nőnek élete során. A szomszédos, 2008-ban 8,7 millió Burundiban a lakosság 62 %-a katolikus, 5% protestáns, 10% muzulmán, s száz nőnek életük során átlagosan 640 gyermeke születik.

Globálisan nézve, jelenleg száz nőnek az élete során 261 gyermeke születik világátlagban. Az egyes országok lakossága vallási arányaiból az adott ország termékenységi rátájával súlyozott átlagot számolva az jön ki, hogy száz

buddhista nőnek 174 gyermeke születik átlagosan, s ez a szám (növekvő sorrendben) a taoistáknál 177, a nagy vallásokhoz nem tartozóknál 251, a katolikusoknál 253, a hinduknál 280, a más keresztényeknél 287, a muzulmánoknál 326.

Részletes interdiszciplináris kutatásokat igényelne pontosítani a vallásoknak a termékenységre gyakorolt hatását, de valamit már ezek a számok is sejtetnek. Jól látszik például, hogy a fogamzásgátlás vatikáni tiltása milyen ellenhatást vált ki a katolikus egyházból: 12%-kal alacsonyabb a termékenységi ráta a katolikusoknál, mint a más keresztényeknél, akik ilyen „tüske” hiányában valószínűleg kevésbé éberek e témában.

1968-ban sorolta az ENSZ teheráni világkonferenciája a családtervezést az emberi jogok közé, s 1968-ban jelent meg a fogamzásgátlást tiltó Humanae Vitae pápai enciklika is. A vatikáni álláspontot a rendszeresen templomba járók csupán egyszámjegyű százaléka veszi egyáltalán fontolóra, erősítette meg a köztudott tényt a negyven éves évfordulón a The Tablet, az angliai katolikusok másfél évszázados hetilapja által készített felmérés. A katolikus egyház elvetette ezt a pápai magánvéleményt. Magánvélemény, hiszen a pápa nem engedte nyilatkozni a témáról a II. Vatikáni Zsinatot, és nem fogadta el az általa összeállított bizottság javaslatát se. Suenens bíboros már a Zsinaton korunk Galilei-esetének nevezte a fogamzásgátlás tiltását, a 87 éves IV. Maximos görögkatolikus pátriárka pedig nagy tapsot kapott a püspököktől, amikor ezt mondta róla: "Bizonyos nézetek elavult gondolkodásmódból fakadnak, és talán olyan emberek aggregény-pszichózisának termékei, akik nem mozognak otthonosan az életnek ezen a részterületén." A hét erősen buddhista többségű országból csak egyben (14%) nem fékeződik még a népességnövekedés, a tizenhármas muzulmánból viszont tizenháromban (72%), a két hinduból kettőben (100%) nem fékeződik. A világ 10 milliónál nagyobb népességű 82 országából 19-ben nincs domináns vallás, ezekből 12-ben (63%) nem fékeződik még a népességnövekedés. A katolikus országok 44%-ában, az egyéb keresztény országok 45%-ában nem fékeződik. Tipikus visszaélés a vallással az emberi felelősség felsőbb hatalmakra hárítása.

Hasonlítsuk össze a használatban lévő esküvői szöveget („Elfogadod-e a gyermekeket, akikkel Isten megajándékozta házasságtokot?”) egy ökológiai szemléletű javaslattal: „Fogadod-e, hogy a teremtésben kapott nemzőképességeddel elsősorban a jövő gyermek javára, továbbá családod, néped, az egész emberiség, az élővilág és a jövő generációk iránti felelősséggel élsz?” A vallások birkózása az őket fojtogató Humánias paradigma jól látszik már a Bibliában is, amely néhol ellentétes álláspontokat tartalmaz. Például a fordítások általában eltussolják az istennevek különbözőségét, így még vallásilag képzett embereknek se mindig tűnik fel, hogy két teremtéstörténet van, s ezek radikálisan különböznek. A benne használt istennév szerint E teremtéstörténetnek nevezett első a szaporodásról és uralkodásról szól. A második J teremtéstörténetben az állatok társteremtései, szó sem esik termékenységről, s a meztelesség természetes (éles ellentétben a szex erejét a termékenység erőltetésére felhasználó szexuális tabukkal).

Az egyetemes vallások is gyakran nacionalizmusok fojtogató ölelésében vergődnek. S bár teológiailag nyilvánvaló, hogy személyt nem lehet eszközként használni, a gyermekvállalásra buzdításokban többnyire a jövő

gyermek csupán anyagi (valaki termelje meg a nyugdíjunkat!), nacionalista (kihal a nemzet!), katonai, gazdasági, párkapcsolati (majd a gyerek összetartja a tönkrement házasságot) stb. érdekek eszköze.

A vallások legfontosabb lehetősége az ökológiai válság enyhítésében természetesen a családtervezési kompetencia nevelés. De ezen felül leginkább a vallások kezében van a nem-anyagi gazdagságra, békére és szolidaritásra nevelés hatékony lehetősége:

Szerelem, szenvedély, gyönyörködés ...
Családélmény, szülő, gyermek, unoka ...
Beszélgetés, vendég, barát, mozgalom ...
Tettek békéért, Földért, igazságosságért ...
Szellemi fejlődés, tanítványok, tanítók ...
Segítés rászorulókon, megelőzés ...
Bocsánatkérés, megbocsátás, türelem ...
Játék, tánc, dal, móka, vigalom ...
Csend, lelkünk mély s magas élményei ...
Természet, illat, táj, növény, állat ...
Égbolt, felhők, madarak, csillagok ...
Barangolások, falu, város, múzeum ...
Zene, film, színháték, művészet...
Könyv, vers, kép, heuréka, bölcsesség ...
Alkotás, ügyesség, a munka öröme ...
Testnevelés, tisztaság, egészség ...

Ha az emberek életét ilyen csodás nem-anyagi gazdagság tölti meg, nem sok idő és igény marad a Földet lepusztító fogyasztásra, az anyagiakért folytatott harcra, s megnő a készség a rászoruló családtervezési eszközökkel segítésére is.

SARLÓ CSABA

KIK AZ IGAZI FELELŐSÖK AZ ÖKOLÓGIAI VÁLSÁGBAN?

ÉSZREVÉTELEK SIMONYI GYULA ÍRÁSÁHOZ

A szerző, bár ígéri, mégis adós marad az ökológiai válság bemutatásával, mivel nem határozza meg az ökológiai lábnyomot.

A világhálón több helyen megtalálhatjuk az ökológiai lábnyom számítását. A www.glia.hu például az alábbiakra bontja az ökológiai lábnyomot: táplálkozás, lakáskörülmények, közlekedés és szemetelés. Vagyis fogyasztással terhel a Földet.

Ehhez képest, a „Mindkét tényező függ az adott kor és régió társadalmi, gazdasági, megélhetési, technikai viszonyaitól.” nem mond semmit a lényegről. Majd a szerző megkezdi, a népesség, mint fő ok, túlhangsúlyozását, miközben a fogyasztásról megfeledkezik. „Az ökológiai válság agresszivitást kiváltó zsúfoltságot jelent, ...” vagyis ellentétben a nyomortelepeken tengődőkkel, a luxuskörülmények között elterpeszkedő, mérhetetlenül pazarlóknál nincs ökológiai válság, majd tovább folytatja ezt az aránytévészett eszmefuttatást: „A válságot mélyíti, ... (pl. fogyasztásra ösztönző reklámpia, szaporodást ösztönző nacionalizmus és vallások) ...” mintegy azt sugallva, a szaporodáson kívül csak a reklámpia hibás.

Az emberlétszámra hárítani az egyetemes felelősséget csak egyenletes fogyasztás esetén lehetséges. A világhálón találunk nemzetek szerinti ökológiai lábnyom számítását is. Innen megtudhatjuk, hogy 2003-ban a legkisebb és legnagyobb lábnyomú ország között majdnem 120-szoros különbség volt, és hogy ez a különbség növekvő tendenciát mutat: míg a gazdag országok lakosainak lábnyoma 1961 és 2003 között több, mint kétszeresére nőtt, addig a szegényeké csak

kismértékben növekedett. Bár Magyarországon az elmúlt 30 évben 5 %-al csökkent az ökológiai lábnyom, mégis mi magyarok olvashatunk a káros túlnépesedésről. Ha nem országunként néznénk, hanem a leggazdagabbakat a legszegényebbekkel hasonlítanánk össze még sokkal nagyobb lenne a különbség, vagyis a szerzőnek ez a csak a népességet figyelembe vevő eljárása indokolatlan.

Ruediger Dahlke írja „Mitől beteg a világ?” című könyvében, hogy a Nike cég 75 ezer indonéziai munkásnőjének 1992-ben lényegesen kevesebb munkabért fizetett, mint piársztárjának Michel „Air” Jordannak. A világhálón olvashatjuk: A legnagyobb különbséget a szegények és gazdagok energia-lábnyoma mutatja. A növekvő ökológiai lábnyom különböző komponensei eltérő mértékben változnak. Leggyorsabban a fosszilis tüzelőanyagok szén-dioxid kibocsátása növekszik: 1961 és 2003 között több, mint kilencszeresére nőtt az értéke.

Dahlke hivatkozik említett könyvében Alt:Das ökologische Wirtschaftswunder című művére, mely szerint egyetlen autó mintegy 1,2 milliárd liter levegőt szennyez be, harminc fát megbetegít, és hármat teljesen tönkretesz „élete” során. 2007-ben a világon több mint 16 millió hektáron bioüzemanyag termelés folyt. Hogy milyen a hatalmi ökohatékonyság, arra jó példa az EU azon döntése, hogy 2020-ig 20 %-ra növeli a megújuló energia-hordozók arányát. Az uniós célkitűzések teljesítéséhez 14-16 millió hektárral kell növelni a brazil mezőgazdasági területeket, azaz ennyi őserdőt kell kiirtani. De Indonézia és Malajzia is 40 év alatt a nulláról évi 16-18 millió tonna pálmaolajat állított elő azokon a területeken, amelyeket korábban őserdő borított. (Szabad Föld Online) Hogy a gazdagok gépkocsijai „jóllakhassanak” a szegényeknek éhezni, s most már pusztulni kell. Különösen Kína közelgő motorizációja kapcsán gondolkodhatunk el ezen. De a szerzőnek ez se érdekes, csak a túlnépesedés.

Nem hibás a háborúk haszonélvezője, a hadiipar se. Bár a világhálón találjuk ezt is: Az a sugárzás, amelyet bolygónk légkörébe szabadítottak a 2003-as iraki háború alatt, egyenlő 250.000 olyan atombombáéval, mint amelyet a japán Nagaszaki városára dobtak 1945 augusztus 9-én és amelyik több, mint százezer embert ölt meg.

Vizsgáljuk tovább az írást, hogy megismerhessük ezt az üldözendő túlnépesedőt. Új történelmi ismereteket is kapunk a szerzőtől. A földműves Káin a túlnépesedő, aki megölte a pásztor Ábelt is. Ez így csak az Ószövetségben szerepel. Ter 4.3 – 5 „Bizonyos idő elteltével történt, hogy Kain a föld terméséből áldozatot mutatott be az Úrnak.

Ábel is áldozatot mutatott be, nyája zsenge bárányaiból, azok zsírából. Az Úr kegyesen tekintett Ábelre és áldozatára, Kainra és áldozatára azonban nem tekintett. Ezért Kain nagyon haragos lett és lehorgasztotta fejét.” De ki lehet ez az Úr, akinek csak a véresáldozat kedves? Egy biztos, nem Jézus Istene, a mindenkit egyformán szerető Atya. A többi meg nem érdekes.

Jellemző, hogy még David Rohl se így írja le a történetet „Az elveszett testamentum, az éden kertjétől a fogságig – a Biblia népének ötezer éves történelme” című könyvében. Nála a szöges ellentétben lévő életmód vezetett valamilyen tragédiához, és a közösség egy részének kellett száműzetésbe vonulni. Egy történész nem is írhat mást. Nem valószínű, hogy a növények tettek kárt az állatokban. Minden bizonnyal ez fordítva történt. Csak szerzőnk indítékát nem értem, miért ez a félrevezetés, honnan ez a földműves gyűlölet? Hiszen az ökológiai

lábnyom csökkentésére se Ábel tevékenységének „gyümölcsseit” ajánlják, hanem épp ellenkezően Káinét: „– növényi és gabonából készült proteinek fogyasztása az állati származású helyett nagymértékben csökkenti a lábnyom méretét.”

Kiknek előnyös, ha Káinra, a földművesre, rásütjük az ősbűn bélyegét. Akik hasznot húznának ebből. Hogyan? A trópusi országokban „A régi földműveseket akár erőszakkal - magánhadsereget bevétve - elkergetik a tőkével és hatalmas politikai befolyással bíró földbirtokosok.” (SzFO)

Nézzük meg a hústermelés hatékonyságát. Edmond Bordeaux Székely írja „Tudományos vegetarizmus” című munkájában : „Az a mennyiségű gabona, amiből egy személynek elegendő húst lehet előállítani, hét ember számára biztosíthat kenyeret, és ha csíráztatjuk, vagy kihajtatjuk, több mint húsz embernek elég.” Hány fő lenne akkor a Föld eltartóképessége, ha csak kevés húst fogyasztanánk?

A Kárpát-medencében nem volt önromboló a mezőgazdaság. A földművelés nem indította be se a gazdasági, se a fegyverkezési versenyt. Mindkettőt az uralkodási vágy indította be.

A népességrobbanás okának a keresztény/európai egészségügyi felfogást tartja, amit féleszünek minősít. Az időben ide-oda ugrálva – „az utóbbi két és fél évszázadban”, „Emögött a tízezer éve” - nem zavarja, hogy az utóbbi ötven év népességrobbanása elsősorban nem keresztény és egyáltalán nem európai népességű.

Miután a kereszténységet a földműves mellé ültette a vádlottak padjára, megadja a kivezető utat is ebből a válságból: „minden gyermek joga, hogy ... önmagáért kívánt gyermekként fogadjon meg, felkészült, szerető szülőkhöz, oly helyen és korban, ahol elegendő eltartó képesség várja.” De milyen következtetést von le ebből? Nem azt, hogy a rablók osztozzanak a kirablottakkal, hogy bármely család emberi életet biztosíthasson a születendő gyermeknek. Nem! A szerző következtetése, a kirablottak ne is akarjanak gyereket. És ezt körmönfontan, mint a kirablottak érdekében történő segélynyújtást tünteti fel. Nem az emberi életre való jogot kell biztosítani minden embernek, hanem a nemzések megelőzésére való. Lehet, ha ezzel önként nem élnek, a következő javaslat a kényszer sterilizálás lesz.

És itt jutottunk el az írás mélypontjához: „A családtervezés a nyomor, erőszak és környezetpusztulás elleni küzdelem leghatékonyabb eszköze.” Ez így nem igaz!

A nyomor, az erőszak és a környezetpusztulásnak is elsőrendű oka egyesek mérhetetlen hatalomvágya, kapzsisága és pazarló fogyasztása. Ennek a hatalmi rétegnek a Föld népességével kapcsolatban alapvetően megváltozott az érdeke. A tőke szabad áramlásával elérték, hogy minden ezelőtti időszakhoz képest sokkal nagyobb mértékben kirabolhassák a köznépet. A koncentrált termelés, a nagyfokú automatizálás a termelékenység nagymértékű emelkedését eredményezte. Olcsó munkaerőre már csak korlátozott mértékben van szükség, amit a harmadik világban bőven megtalálnak. A munka nélkül maradt emberek, a nyugdíjasok, a betegek a befektetők részére csak felesleges költség, amittől meg akarnak szabadulni. De legalább ennyire meghatározó az ún. bioüzemanyag üzlet. Ha egy adott területen több hasznot hoz a bioüzemanyag termelés, mint a szegények etetésére termelt élelem, nem kétséges a szegény éhen hal. Így aztán jobb, ha meg sem születik.

Sajnos amit a szerző ajánl nekünk, az az új vallás érdeke, ahol az isten a Pénz, és az istenhez vezető út a Haszon.

MI SZÜKSÉGES BOLDOGSÁGUNKHOZ? AVAGY A PERUI NANSY HUAMÁN PHOCCO TÖRTÉNETE

Nancy Huamán Phocconak hívnak, tizenöt éves vagyok és a Mozgalom Goretti Szent Máriáról elnevezett középiskolájának a második osztályába járok.

Hét évvel ezelőtt testvéreimmel átköltöztünk Cuzco elővárosába, San Sebastián körzetbe. Egy döngölt padlózatú vályogház egyik szobájába költöztünk be. Minden hónapban 15 solt (5 euro) fizettünk a bérleményért, amit a tulajdonos

földjén dolgozva törlesztettünk... Ahhoz, hogy a földekre eljussunk Cuzcóból, legalább három órát kellett gyalogolnunk, ha sikerült egy kamionra felkapaszkodnunk, akkor is egy óra volt az út. Jelenleg hat testvéremmel élek együtt, szüleim földművesek, Puna Canchában élnek két legkisebb testvéremmel (José négy éves, Juan másfél éves). A megtermelt áru egy részét nekünk adják, a többi pedig édesanyám a piacon adja el.

A szüleim hetente két alkalommal jönnek Cuzcoba és mindig megköszönöm az Úrnak, hogy ilyen csodálatos szüleim vannak, akik jó példával, járnak előttünk. Nagyon örülök annak is, hogy testvéreimmel jó a kapcsolat, számíthatunk egymásra, kölcsönösen tiszteljük egymást és felelősséget érzünk egymás iránt.

A fiúk közül Edgar a legidősebb, tizenhét éves, számomra olyan, mint egy második apa; iskola után dolgozni megy a földekre, hogy élelemről gondoskodjon.

Egyetemi felvételére készül a saját és társaitól kölcsönkért könyvekből. Ő egy példakép mindannyiunk számára. Soha nem láttam játszani, vagy elmenni társaival szórakozni, csak a munkájával, a tanulással és velünk törődik. Minden szombatn dolgozni megyünk a földekre, hogy keressünk néhány solt a hét kiadásainak fedezésére. William testvérem, aki 12 éves, szintén velünk jön, segít a cipekedésben, hogy fizetségül egy kis zöldséget összeszedhessen. Mielőtt iskolába megy, elkészíti az ebédet azokból a zöldségekből, amit hazahozott. A vacsorát három kisebb testvéremmel együtt készítjük el.

Kenyeret enni fényűzést jelent nálunk, kenyeret csak Jézus (hat éves) kap, aki közöttünk a legfiatalabb a családban. Reggelire főtt krumplics (papa huaco), főtt kukorica (mote) vagy sült kukorica kerül az asztalra.

Köszönet az Úrnak és mindazoknak, akik segítenek abban, hogy jobban élhessünk, hogy én és a húgaim (Sonia 10 éves, Maria 8 éves) hétfőtől péntekig kenyeret és ízletes ételeket ehetünk, amit a Mozgalom Goretti Szent Mária Iskolájában kapunk A Harmadik Világ Szegényeinek Szolgái misszionáriusaitól.

Az én családomban mindenki nagyon boldog, mert a Jóisten és a Szűz Mária soha nem felejtkeznek meg rólunk, és elhalmoznak áldásaikkal. Nincsen semmink, de közel vagyunk az Úrhoz és Máriához. A missziós házaspárok feleségei pedig teljesen értünk szentelik magukat. Ezért és még nagyon sok mindenért nagyon boldog vagyok. ... szívből köszönöm.

(A HVSzSz 2010. nagyböjti kiadványából)

KÖVES SLOMÓ VAN-E HELYE ISTENNEK A POLITIKÁBAN...? VAGY A POLITIKÁNAK ISTEN DOLGAIBAN?

Látszólag mindegy, hogyan tesszük fel a kérdést. Sokan szinte zsigerből ugyanazt válaszolnák mind a két kérdésre. „Természetesen nincsen.” „Isten az ember személyes intim életének a része” – folytatnák a jól ismert érvelésüket –, „ez nem tartozik másokra, és nem erőltethető a másra világnézetűekre. A politika viszont mindenkiről szól”. Véleményem szerint azonban egyáltalán nem mindegy, hogy hogyan fogalmazódik meg ez a dilemma. Meggyőződésem ugyanis, hogy egy hívő, vallásos ember számára elképzelhetetlen, hogy politikai, világnézeti meggyőződését, hitéből fakadó vallási értékeitől különállóan kezelje. A politikának ugyanis nem csak a manapság megszokott pejoratív felhangú narratíva, a hatalom (öncélű) megszerzésére vagy megtartására irányuló, erkölcsi normákat figyelmen kívül hagyó taktikázás a jelentése. Ha ez lenne egyedüli tartalma, akkor tény és való, nem csak hogy Isten nem befolyásolhatná politikai döntéseinket, hanem egyenesen Isten-ellenes tevékenység lenne a politikával való bármiféle érintkezés. Valójában azonban a politika eredeti értelme olyan társadalmi, gazdasági és hatalmi viszonyok fenntartására vagy megváltoztatására, az állami és közügyek intézésére irányuló tevékenység, amelynek mikéntje természetesen nagyon erősen az adott politikaformáló világnézetének is függvénye. Az abszolút kontra szubjektív jó és rossz fogalma, a céltudatos Teremtés kontra véletlenszerű létrejövés elvei, a mindennapok helyzetmegítéléseit is befolyásolják, és így természetesen valahol ott vannak (vagy legalábbis ott kéne lenniük) az egyes politikai nézetek és konkrét politikai döntések mögött is. Ezért aztán, ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy van-e helye Istennek a politikában, akkor erre a válasz természetesen, hogy abban nagyon is van szerepe. Hiszen a politika közös életünkről hoz meghatározó jellegű döntéseket, és egy vallásos ember számára ezek a döntések isteni felelősséggel is párosulnak. Hangsúlyoznám, hogy ez a politikai meggyőződésre, és nem feltétlenül adott politikai pártok melletti elkötelezettségre vonatkozik. Hasonlóan érdemes kiemelni, hogy a vallásos ember abszolút igazságokat követő világ- és politikai nézete nem kell, hogy elvesse a személyes, társadalmi és politikai diskurzus lehetőségét. Magyarul, vallásos meggyőződésem politikai nézetemre tett hatása még nem hordozza magában feltétlenül az enyémétől eltérő nézetek meghallgatásának és mérlegelésének elvetését. A politika és Isten „összefonódásában” tehát nem az a baj, amikor vallási nézeteink befolyásolják politikai meggyőződésünket. A probléma ott van, amikor a politika szól bele „Isten dolgaiba”, amikor politikai elvárás egy adott vallás követése, vagy nem követése, politikai hatalmi követendő példakép a vallástalanság, vagy amikor a politika saját taktikai szempontjaiból kihasználja egyes egyházak (saját hatalmi céljaiból létrehívott szerencsétlen finanszírozási struktúrából fakadó) anyagi függőségét. Ekkor már nem Isten befolyásolja a politikát, hanem a politika próbál manőverezni isteni kérdésekkel. Ez pedig nagyon súlyos dolog. Ha a dilemma tehát az, hogy van-e helye Istennek a Parlamentben, akkor erre a válasz az, hogy igen, nagyon is. Ha azonban az a kérdés, hogy lehet-e helye a politikának Isten házában, akkor erre azt kell mondanunk, neki már a templomudvarig sem lenne szabad eljőnie.